

Jeffrey Masson

KONČNA ANALIZA

Kako postati in ne ostati psihoanalitik

Jeffrey Masson

KONČNA ANALIZA

Kako postati in ne ostati psihoanalitik

Prevedel Branko Gradišnik

UMco

Ljubljana, 2018

Jeffrey Masson
KONČNA ANALIZA
Kako postati in ne ostati psihoanalitik
FINAL ANALYSIS
The Making and Unmaking of a Psychoanalyst

Copyright © 1990, 2012 by Jeffrey Moussaieff Masson. All rights reserved.

© za Slovenijo UMco, d. d., 2018. Vse pravice pridržane.

Prevod: Branko Gradišnik

Izdajatelj in založnik: UMco d. d.
Zbirka Odkrito

Urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: Depositphotos
Tisk: Primitus d. o. o.
Naklada: 400 izvodov, 1. natis
Ljubljana, 2018

Knjižno delo je izšlo v okviru programa za leto 2017, ki ga sofinancira
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna
priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v
kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo
v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

159.964.2

MASSON, Jeffrey Moussaieff, 1941-

Končna analiza : kako postati in ne ostati psihoanalitik
/ Jeffrey Masson ; po dopolnjeni izdaji iz leta 2012 prevedel
Branko Gradišnik. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2018. - (Zbirka
Odkrito)

Prevod dela: Final analysis

ISBN 978-961-6954-98-3

293206272

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Za Terri

	Predgovor	13
Prvo poglavje	Kako se postane psihoanalitik	19
Drugo poglavje	Črv psihoanalize	35
Tretje poglavje	Glavna vizita	69
Četrto poglavje	Kaplja spolzi čez rob	85
Peto poglavje	Ženskam vstop prepovedan	121
Šesto poglavje	Kako se pride v krog posvečencev	155
Sedmo poglavje	Iluzije	183
Osmo poglavje	Midva z Anno Freud	201
Deveto poglavje	Deziluzionizacija	243
	Epilog	273
	Poznejša beseda	283

Rokopis te knjige sta prebrala in njen natis odobrila moja oče in mati. Želel bi se zahvaliti naslednjim ljudem, ki so prebrali rokopis in prispevali prenekateri predlog: to so Paula Caplan, Robert Goldman, Sally Sutherland, Terri Masson, John Friedberg, Tim Benneke, Bess Davoran in Daidie Donnelley; njim je knjiga posvečena. Tako kot pri vseh knjigah, ki sem jih napisal po letu 1980, mi je tudi pri tej vztrajno pomagala Marianne Loring, ki mi daje na voljo svojo kritično presojo in sijajno trezno glavo.

Še posebno priznanje želim izreči sodelovanju moje urednice Nancy Miller. Uredila je že mojo prvo knjigo, *The Assault on Truth (Napad na resnico)*, in skoraj bi lahko rekel, da je soavtorica obeh, omenjene in sedanje. Spet in spet je prebrala vsako besedico, predlagala je nešteto izboljšav, vselej po pameti, z obzirnostjo in občutkom. Neznansko srečo imam, da mi je urednica in prijateljica.

Rad bi se zahvalil tudi Jane Isay, ki se je zelo pogumno odločila, da izda pričujočo knjigo, in ki mi je vir pogum in navdiha.

Končná analíza

Jeffrey Masson

Predgovor

Leta 1971 ni bilo nič, kar bi si želel bolj od tega, da postanem psihoanalitik. Naslednjih sedem let sem znotraj analize in analitičnega šolanja govoril, bral in dihal psihoanalizo.

Končna analiza je zgodba o tem psihoanalitičnem šolanju; o tem, kako sem prijateljeval z Anno Freud, s Kurtom Eisslerjem in z drugimi, in o tem, zakaj sem nazadnje zapustil njihov svet. Če bi šlo zgolj za mojo osebno zgodbo, dvomim, da bi se jo splačalo pripovedovati. A kot psihoanalitični kandidat sem na lastni koži okušal krivice in sprijenost, vgrajene v sam proces šolanja; to dvoje ima, sem prepričan, svoje posledice v vsaki analizi in v psihoterapiji nasploh. Nisem bil edini, ki je opazal zlorabe, a ko je bilo usposabljanja konec, nas je ostalo kaj malo, ki smo ušli akulturaciji, zaradi katere se iz varne razdalje tostran diplome zlorabe zdijo potrebne ali celo samoumevne.

Ni je še bilo knjige, ki bi povedala, kako poteka šolanje, ki naj »izdela« ortodoksnega freudovskega psihoanalitika. Prav tako še nobena knjiga ni povedala, kako je opustiti ta dobičkonosni in prestižni poklic – kdor postane del notranjega psihoanalitičnega kroga, ga bodisi ne zapusti, če pa se

to že zgodi, se zgodi v diskretnem molku. Tako je bilo doslej skoraj nemogoče dobiti vpogled v to, kako deluje ta moški klub skupaj s svojim iniciacijskim obredjem, s pričakovanji, da bo članstvo dajalo lojalnosti prednost pred resnico, s pritiski, da je treba sprejeti zamisli, ki jih s svoje višave deli vodja, in sicer sprejeti ne glede na to, kako iracionalne so, s ksenofobnim strinjanjem lastnih vrst proti zunanjcem in s kaznovanjem vsakogar, ki si drzne zastavljati vprašanja ali ki bi hotel nazadnje celo izstopiti. Splača se vprašati, kako da pred pričujočo knjigo ni izšla nobena podobna, saj ljudje sicer pišejo poročila o tem, kako so zapustili tako rekoč katerikoli drug kult. Kako da psihoanaliza ovije tiste, ki jih privablja in ki se v njej tudi šolajo, v tako nepredirno mrežo?

Ne bom rekel, da sem se pisanja lotil brez pomislekov. Obotavljal sem si iz treh razlogov. Prvič, tu je bila osebna bolečina spričo obujanja dogodkov, ki so mi bili v muko že v času dogajanja. Včasih se zgrozim, ko se ozrem nazaj in vidim lastno nevednost, naivnost ali kratko malo slepoto. Kolikokrat sem se nakremžil, ko sem podoživljal vse tisto, kar sem govoril in počel v tistem času! George Orwell je nekoč rekel, da ne more nikoli nihče napisati iskrene avtobiografije, saj da ga ni primera, ko ne bi bila resnica neznosno poniževalna. Veliko tistega, česar se spominjam in o čemer pišem tule, je kot udarec tistemu, o čemer čutim, da bi rad bil.

Moj drugi razlog za obotavljanje je bil naslednji: morda bi sicer lahko upravičil lastno izpostavljanje smešenju, preziru ali kratko malo zmajevanju brezimne javnosti z glavami, nisem pa bil prepričan, da imam pravico odstirati pogled na ljudi, ki so mi bili tedaj blizu. Ni pa kazalo, da bi se dalo brez tega pisati iskreno. Vsi takšni, ki jih imam s tem

v mislih (recimo moja mati, oče in bivša žena) so knjigo prebrali še v rokopisu, in čeprav niso bili v vsakem primeru navdušeni nad tem, da se o njih takole piše, ni nobeden ugovarjal oziroma terjal, naj kak odstavek zbrišem.

In nazadnje me je plašil še problem natančnosti. V akademskem poklicu sem se naučil zanašati se na dokumente; počutil sem se varnega, kadar sem jih uporabljal. Tu pa bi se moral zanašati zgolj na svoj spomin. Koliko je ta ustrezal resničnosti? Kdo se lahko natanko spominja pogovorov izpred let? Kar se tiče nekaterih izmed pogovorov v knjigi, vštévši seanse z mojim analitikom, sem imel na srečo zapiske, narejene takoj za njimi. Kjer pa sem se moral zanesti zgolj na spomin in bi bilo treba pogovore rekonstruirati, sem poskusil poskrbeti za avtentičnost besed, ki jih pripisujem drugim, s tem, da sem raziskal izvirne članke, ki so jih navajani napisali. V redkih primerih sem iz gradiva v objavljenih člankih citiranih ljudi opremil navajano besedilo z mislimi, podobnimi tistim, ki so jih izrazili v pogovoru. Prepričan sem sicer, da so ti dialogi tako zvesti duhu dejanskih pogovorov, kot to le dovoljuje spomin, seveda pa ne morem predlagati, da jih jemljite kot dobeseden zapis.

Kar se tiče izmišljenih prvin v zgodovinskih poročilih, sem njihov absolutni nasprotnik. Nihče v tej knjigi ni izmišljen, ne v celoti ne deloma, in nihče ne predstavlja tega ali onega aspekta kake druge osebe. Tu ne boste našli sestavljenih likov. Seveda pa sem spremenil imena pacientk in pacientov, enako pa tudi ljudi, ki s svojimi imeni ne bi nič pomenljivega prispevali k bralskemu razumevanju moje pripovedi ali moje teze. Na vsako od izmišljenih imen opozarjam bralko in bralca s pridanim znakom *, kjer se prvič pojavi.

Čeprav knjiga v intelektualnem pogledu lahko velja za samostojno, je mogoče v njej videti tudi zadnji del trilogije, ki sem jo začel leta 1984 z objavo knjige *The Assault on Truth: Freud's Suppression of the Seduction Theory*; nadaljeval pa s knjigo *Zablode psihoterapije*.¹ Prva se je ukvarjala s specifičnim problemom v zgodovini psihoanalize, a tema prikrivanja resnice me je pripeljala do veliko širših vprašanj. Ko sem jo pisal, sem na psihoterapijo še vedno gledal kot na svoj poklic. Če je moja kritika psihoanalize držala, potem sem moral pretehtati etično veljavo psihoanalitične prakse. Ampak ali je katera druga oblika psihoterapije kaj bolj etična? Naslednja moja knjiga, objavljena leta 1986 pod naslovom *A Dark Science: Women, Sexuality and Psychiatry in the Nineteenth Century (Temna znanost: ženske, seksualnost in psihiatrija v 19. stoletju)*, je razjasnila, da je skorumpiranost, ki sem ji bil sam priča znotraj psihoanalize, endemična tudi v samih izvirih psihiatrije, v Nemčiji in Franciji. Je moderna psihoterapija v katerikoli obliki kaj boljša? Je res naredila konec svoji nasilni preteklosti? Ta vprašanja so me pripeljala k pisanju knjige *Zablode psihoterapije*, v kateri zgodovinsko utemeljujem ugovore proti sami ideji psihoterapije. Srečeval sem sicer prijazne in humane ljudi, ki so se imeli za psihoterapevte, vendar pa ga med njimi ni bilo, ki bi svojo zmožnost, da pomaga ljudem, pripisoval poklicnemu šolanju; bolj se je zdelo, kot da so dobrodelni *kljub* svojemu usposabljanju, ne pa da bi bilo to zaslužno.

Vse te knjige so sledile mojemu razmisleku o dokumentih, ki so mi prišli v roke v kratkem času, ko sem bil projektni

1 V izvirniku *Against Psychotherapy: Emotional Tyranny and the Myth of Psychological Healing*, 1988; v slovenščini je knjiga izšla leta 2007 (in bila ponatisnjena leta 2016) pod glavnim naslovom *Zablode psihoterapije*, UMco. (Vse opombe so prevajalčeve.)

direktor Arhivov Sigmunda Freuda.² A v nobeni od navedenih knjig (kot tudi ne v svojem prevodu in izdaji korespondence pisem med Freudom in Fliessom) nisem razkrival osebnega ozadja in podrobnosti, ki so me pripeljali do mojih stališč.

Skozi vso knjigo tudi priznavam, da isto, kar je zaposlovalo Freuda – sanje, spominjanje, prvenstvenost čustev, pomembnost otroštva in še posebno človeška mizerija, zaposluje zdaj nas, in da je dobro tako. Prepričan sem, da je že skozi vso zgodovino dajalo misliti možem in ženam, ki jim je bilo do tega, da bi bila njihova življenja in življenja soljudi boljša. Freudu je treba priznati, kar mu gre; ni nam pa treba malikovati njegovih zmot. Bil je izreden človek, a z vsemi človeškimi hibami; kdor ga spreminja v idol, s tem prav nič ne koristi nadaljnjemu iskanju resnice. Freud nas je veliko naučil; veliko pa je šele treba doumeti.

A medtem ko občudujem velik del tistega, kar nas uči Freud, mi ni prav nič všeč dejstvo, da je prenikava opažanja o človekovi naravi spremenil v prvine velikanske in dobičkarske profesije, ki premore vse pasti skrbno varovanega cehovstva. Cena vstopa v to bratovščino je molk o članskem pravilniku. Korupcija je vključena, namesto da bi jo razkrinkavali; in predsodkarstvo in pristranost sta prav tako zraven, če ne celo dobrodošli. To je res zasoljena članarina. Knjiga raziskuje to bratovščino in to ceno, na koncu pa opiše pot na prostost.

2 Ustanova Sigmund Freud Archives sestoji iz Freudove knjižnice, ki se hrani deloma v ameriški Kongresni knjižnici, deloma pa v Freudovem zadnjem prebivališču na Maresfield Gardens št. 20, to je na severozahodnem koncu Londona, VB. V naslednjem stavku omenjena korespondenca je izšla leta 1985 pod naslovom *The complete letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887–1904*, pri založbi Harvard University Press. Povzetek in izvlečki so na voljo na <http://ww3.haverford.edu/psychology/ddavis/ffliess.html>.

KAKO SE POSTANE PSIHOANALITIK

Toronto, 1971

»Doktor Masson, me veseli, da sva se seznanila. Ime mi je Brian Bergman. Sem učni in nadzorni psihoanalitik na Psihoanalitičnem inštitutu v Torontu. Moja današnja naloga je, da se pogovorim z vami in se potem izrečem glede tega, ali ste primerni za študij psihoanalize. Kar nekaj vprašanj imam za vas. Prosim, da odgovarjate čimbolj iskreno.«

Doktor Bergman se je naslonil nazaj v svojem naslanjaču in začel intervju:

»Ste zvesti svoji ženi?«

Kar sapo mi je vzelo. To zagotovo ni bilo vprašanje, ki bi ga človek pričakoval kot značilno. Pozvan sem bil, naj osvetlim nekaj, kar je bilo v mojem primeru težaven osebni problem. Kako iskren pa je sploh mogoče biti? In kakšne bodo posledice te iskrenosti? Vedel sem za prosto asociiranje, to edino psihoanalitično pravilo (vsaj edino javno znano pravilo), po katerem pacientu rečejo, naj razkrije vse, kar mu pride v misli, ne glede na to, ali ga spravlja v zadrego oziroma se mu zdi nepomembno ali celo nezaslišano. Ta mož pa je pritiskal name, v samem okviru intervjuja, naj se spustim v nekaj, kar bi bilo podobno

prostemu asociiranju. Ampak ali si upam izreči prav vse, kar mi pride na pamet?

Ena od temeljnih značilnosti toliko opevane »analizirnice« je, da vse, kar je izrečeno, ostaja znotraj njenih sten. Prav ta zaupnost je srčika psihoterapije. Vendar pa je tule šlo za uradni intervju, tako da sem vedel, da bodo moji odgovori posredovani drugim, ti pa bodo potem odločali o tem, ali sem primeren material za analitično usposabljanje.

Moral sem pogoltniti slino. Dobra odgovora pač ni bilo. Mnogi možje, še sploh če so sami nezvesti, so prepričani, da je takšna tudi večina drugih moških. Če bom torej pribil v odgovor: »Seveda sem ženi zvest,« me bodo morda imeli za lažnivca, torej tudi za neprimerne, da bi se šolal za analitika. Z »ne« bi se izdal za lažnivca, ki vsekakor ni primeren za nadvse »etični« psihoanalitični poklic. Poročen sem bil šele kratek čas, a dejansko sem se moral otepati vab poligamije (takšni formulaciji sem dajal prednost pred zahrbtnjšo »nezvestobo«, ki kakor da bi nakazovala še kaj več od zgolj skoka čez plot). Zdelo se mi je, da bi bil tak odgovor še najbolj pošten, in zato sem ga tudi uporabil. A kaj če bo drezal naprej in bo želel podrobnosti o tem mojem »otepanju«? »Oteparam se ...« to je res povedano zelo po ovinku. Pa je upravičen do česa, kar bi bilo bolj naravnost? Je po statusu enak cariniku, ki vam lahko počasi in odločno odpre listnico in si ogleduje fotografije, račune, kreditne kartice, pisma, karkoli že se mu zahoče? A doktor Bergman je skočil naprej:

»Zakaj pa bi sploh radi postali psihoanalitik?«

Ozrl sem se po čedno opremljenem prostoru: iz vsega je dihal dober okus. Sodobne perorisbe, luksuzna naslanjač in kavč iz usnja, pa cela mala knjižnica. Bila sva v poslopju v eni najbolj živahnih torontskih ulic. A v kabinetu je vladal

mir, kot da sva se znašla v kakem lažnejšem stoletju. Bilo je v decembru, snežilo je in zunaj je pritiskal mraz. Tu pa sva bila na toplem. Skoraj bi bil lahko verjel, da pride zdajle čaj s kolački. Doktor Bergman je bil impozanten mož v zgodnjih petdesetih, v udobni obleki iz rebrastega žameta in z usnjenima zaplatama na komolcih. Bil je očitno judovskega porekla, z gubastim, žalobnim obrazom. Oči kakor da bi govorile: »Vse sem že videl. Ne moreš me pretresti, še na živce mi ne moreš iti.« Bil je nedvomno moder, topel, dobrohoten, sočuten in pripravljen prisluhniti. V vsem tem sem razbiral svoj odgovor na vprašanje. Želim si postati psihoanalitik, zato da bi imel vse to, kar ima on. A to se mi je zazdelo vendarle malce preveč prostodušno povedano. Kaj bi torej lahko rekel, da bi bilo pošteno, pa ne prepošteno?

»Fascinira me Freudovo delo. Ni ga pisanja, ki bi me bilo bolj povleklo vase. Ne morem se domisliti boljšega poklica od tega, ki bi mi omogočil, da v študijske namene prebiram Freuda.«

Doktor Bergman se je skoraj neopazno zdrznil in nena doma me je obšla misel, da ga sam ne bere več morda že dolga leta.

»Lahko razumem, da si želite študirati Freuda, a zakaj mislite, da bi se obnesli kot terapevt, psihoanalitik, ki bi praktical? Zakaj se vam zdi, da bi lahko dejansko komu pomagali?«

To šele mi je vzelo besedo. Skoraj sem bil pozabil, da psihoanaliza ni samo teoretična disciplina, temveč tudi klinična. Ne samo nekaj, kar se *študira*, ampak tudi nekaj, kar se *izvaja*. Na tem področju nisem imel izkazane nikakršne nadarjenosti. Zelo sem si pač želel pomagati, in upal sem, da si bom pridobil vse tiste spretnosti, ki se jih je mogoče

naučiti, ni pa bilo nobenega dokaza, da sem kaj posebej nadarjen za »pomaganje ljudem«. Spet se mi je zazdelo, da moram ostati z resnico vštric, vendar ne ravno zlepljen. »Zanimajo me življenja drugih ljudi in pa do grla sem sit poučevanja sanskrta na torontski univerzi. Želim si pač zamenjati poklic.«

To je kar držalo. V Toronto sem prišel julija leta 1970, zdaj pa sem kot docent poučeval sanskrt na oddelku za vzhodnoazijske študije te univerze. Imel sem devetindvajset let in to je bila moja prva zaresna služba. Leto poprej sem bil prišel iz Indije, kjer sem dve leti opravljal raziskave za svojo harvardsko disertacijo o »naravi sugestije v sanskrtski poeziji«. Glavne zapisane teorije o tem so nastale v devetem stoletju v Kašmiru, in iz sanskrta sem prevedel ključni besedili Anandavarhane in Abhinavagupte. Vendar pa že nisem več mogel reči, ali mi je kaj mar česa, kar je o srcu poezije povedal nekdo v devetem stoletju.

* * *

Na Harvardu sem bil osamljen. Moji stiki z drugimi niso segli dovolj globoko, da bi me navdajali z občutjem, da sklepam trajna prijateljstva in postajam član večje skupnosti. Nikogar nisem vzljubil. Zlahka sem si predstavljal, kako izginjam, ne da bi zapustil kako sled na tem svetu. Ta misel je name čudno vplivala: potrla me je, a potrtost sama je bila tako zanimivo duševno stanje, ki sem ga bil vsaj zmožen čutiti, da sem bil že skoraj vzhičen ob tem. A morda gre le za to, da v retrospektivi delam iz tedanje osamljenosti nekaj romantičnega. Vem, da sem si takrat želel samo, da bi je bilo konec.

Nekega jesenskega večera leta 1962 sem v mirni stanovanjski soseski v Cambridgeu peš iskal domovanje nekega prijatelja. Pri hiši, ki se je zdela vedra in svetla, sem se ustavil, da bi dobil napotek. Mož, ki je odprl vrata, me je povabil noter. Poklical je ženo in začeli smo se živahno meniti, živahno v tem smislu, da sta se nerazložljivo zanimala zame, odkod prihajam, katere jezike sem govoril, ko sem odraščal, ali mi je študij sanskrta všeč, kam sem namenjen ta večer in s kom naj bi se dobil in zakaj. Bila sta, kot se je izkazalo, psihoanalitika, prva med mojimi znanstvi. Nemudoma sem sklenil, da mora biti njuna izrazita človeška radovednost stranski nasledek psihoanalize, in bil sem očaran. »Kako čudovit poklic,« sem pomislil, »ki spodbuja tako prijazno bližino.« Ko sem jima povedal, kaj mi gre po glavi in kako zelo me žeja po takšnem pogovoru, sta pripomnila, da bi me morda zanimala terapija. Erik Erikson³ raziskuje gradivo za svojo novo knjigo, ki bo govorila o Indiji, in da bi se lahko pogovoril z njim. Verjetno bi bolje razumel, odkod prihajam, in bi me znal napotiti na koga, ki bi bil pravšnji zame.

Oglasil sem se Eriksonu, ki je tedaj učil na Harvardu, in res je predlagal, da naj grem k drugemu psihoanalitiku. Ne vem več prav, kaj sem pričakoval, da bo lahko zame v terapiji naredil dr. Robert Zinmann,* zanesljivo pa je bila ideja, da mi lahko kdo reče: »Povejte mi vse,« in to tudi resno misli, zame neznosno razburljiva, tako da se mi je kar vrtelo v glavi. Da mi bo kdo najprej dovolil, da izrečem vse, kar mi pride na misel, potem pa to še *razumel*, je bilo kot

3 Erik Erikson (1902–1994) je utemeljitelj psihologije ega. Pri nas je v (mojem) prevodu objavljena njegova knjiga treh razprav z naslovom *Identiteta in življenjski cikel* (UMco, 2014).

obet intelektualne in emocionalne utopije. To je tisti stik z dušo drugega človeka, ki sem ga iskal!

Ne morem reči, da bi me bila ta terapija, ki je trajala približno leto dni po enkrat na teden, »ozdravila«, vsekakor pa mi ni škodovala. A celo že tedaj so me nekatere reči, ki so se dogajale na teh seansah, vznemirjale. Spominjam se, kako sem prvič sploh stopil v ordinacijo in rekel dr. Zinmannu: »Moj problem je, da se ne morem zaljubiti, čeprav spim z mnogimi ženskami,« Zinmann pa se je odzval s šalo: »Problem, ki bi *meni* prav prišel.« Šala mi je bila neokusna in je učinkovala tako, da terapiji ni bila v pomoč. Po takšni pripombi mi je bilo težko povsem resno jemati njegove druge besede. Tudi če je šlo za šalo, je preveč razkrivala o Zinmannu, namreč tistega, česar mi res ni bilo treba vedeti.

Nekaj tednov zatem sem neki ženski na zabavi omenil, da se zdravim pri doktorju Zinmannu. Povedala mi je, da je šla z njim na lepše in da ga ima za »šlevo«. Najbrž mi ni treba posebej poudarjati, da sem mu to pri naslednji uri povedal. Kakor je bilo to nedoumljivo, se Zinmann ni spominjal, da bi bil žensko sploh kdaj videl. Sili je vame, naj mu postrežem še s kakšno podrobnostjo, pri tem pa se je videlo, da je v zadregi, in nazadnje se mi je posvetilo, da ga je pripomba (razumljivo) zadela v živo. Čutil sem njegovo ranljivost in bilo mi je žal, da sem jo osvetlil, hkrati pa mi je bilo, kot da sem na cedilu. Mislil sem si bil, da bo močnejši. Nič presenetljivega ni v tem, da sem pri dvajsetih iskal pomoč močne očetovske figure. A zdaj sem bil presenečen. Že na začetku sem tako občutil nekaj tiste moči, ko jo ima »transfer«. Človek, ki ima globoko v sebi stisko, le redko zmore v kom, ki mu nudi pomoč, videti zgolj podobno

šibkega človeka, s katerim se spušča v dolgotrajen dialog. Pride namreč do nekakšne neobrzdane idealizacije, tako da si o človeku, ki se mu zaupamo, domišljamo, da premore nepopisne, dragocene značajske črte, ki jih navadni smrtniki pač ne premorejo. Pripisujemo mu vrednost in projiciramo vanj lastnosti, ki skoraj nikoli ne ustrezajo resnici. Malo je to podobno zaljubljenosti – zbudijo se silovita čustva. Potreben je krepek značaj, da idealizirana oseba ne izkoristi svoje premoči.

V tistih nekaj mesecih, odkar sem leta 1970 prišel v Toronto, sem dobil na univerzi stalno katedro in bil povišan v izrednega profesorja. Bil sem se torej na ustaljeni karierni poti, tako da sem si lahko vzel čas in se razgledal po okolju, v katerem sem se znašel. Na lepem sem se zavedel ozkosti, ki so jo izkazovali kolegi s svojimi zanimanji, in gole klavrnosti životarjenja nižjih akademskih kadrov. Hrepenel sem po tem, da bi ubežal odmaknjenemu in brezosebnemu svetu akademske učenosti v kaj, kar bi bilo bolj neposredno, bolj navzoče. Želel sem si zaživeti v sočasnosti. Hotel sem zvedeti o ljudeh, kako živijo, o čem sanjajo, v kakšnem zakonu živijo.

Na povsem osebni ravni sem se svoji nesrečnosti poskušil postaviti po robu s tem, da sem šel v terapijo pri znanem torontskem psihiatru. Bil je človek širnih zanimanj, pa zelo zabaven. Preveč zabaven. Kazalo je, da so mu najine ure v veliko veselje, in prav njihova zabavnost mi je dajala čutiti, da je moje pritoževanje nepomembno in nehvaležno. Moj transfer je šel v to smer, da sem si želel postati del njegovega življenja oziroma tistega, kar sem si pod tem predstavljal: življenja, polnega fascinantnih kolegov, življenja ob poklicno uspešni ženi, življenja z živo družino, v prelepi

hiši na izbranem koncu Toronta, s prijatelji z literarnega prizorišča, predvsem pa z »modrostjo« o človeški naravi. Tako silno je bilo to moje hrepenenje, da se mu očitno ni mogel upirati. Kmalu me je povabil k sebi domov in nazadnje sem se spoprijateljil s celotno družino. To pa je bil tudi konec najine terapije.

Rekel mi je, pa povsem iskreno, da mi tako ali tako ne bi mogel pomagati. Češ moji tako imenovani problemi so globlji, kakor pa seže psihiatrija. Potreben da sem psihoanalize. Ob zvenu te besede me je obhajala mrščavica užitka.

Kmalu po tistem, ko sva prekinila terapijo, so me povabili k sodelovanju pri televizijskem programu o indijski poeziji. Ženska, ki je oddajo producirala in režirala, Terri Thompson, živahna, privlačna ženska malo po tridesetem letu, je zbudila mojo pozornost. Imela je poseben naglas, ki ga je bilo težko umestiti, in ko sva se prvič videla, sem jo že vprašal, od kod je. »Iz Poljske,« je odvrnila. Vprašal sem jo, ali ji je kaj znanega o varšavskem getu – ta tema me je že dolgo zanimala.

»Seveda,« je rekla, »saj sem med vojno živela v njem.«

»To je moralo biti pa hudo.«

»Res je,« je odvrnila, »saj zato pa hodim na psihoanalizo.«

Hotel sem se še pogovarjati z njo. Povabil sem jo na večerjo, vabilo je sprejela. Nekaj tednov po tem sva se dobivala vsak dan, nekaj mesecev pozneje sva skupaj zaživela. Meseca avgusta 1971 sva bila poročena.

Psihoanaliza je fascinirala oba. Ona si je bila znana z Michaelom Allenom,* profesorjem na enem od humanističnih oddelkov Torontske univerze, ki se je šolal za psihoanalitika, in tako sem se tudi jaz zblížal z njim. Nenavadno je bilo za akademika, da ga sprejmejo psihoanalitiki v uk,

še sploh ker njegovo področje ni bilo niti blizu psihiatriji (kot na primer socialno delo ali klinična psihologija). A ko sem mu omenil, da me privlači psihoanaliza, je odvrnil, da ne vidi razloga, zakaj se ne bi priglasil k temu šolanju, pa čeprav je sanskrta kar se da daleč od analize. Nenavadno bo že, to je res, ni pa docela nemogoče. Odločil sem se torej, da se priglasim.

Zdaj ko sem bil oženjen, sem bil tudi odločen – na ljubo ne le sebi, temveč tudi Terri in najinemu bodočemu otroku – da se znebim svoje potrnosti, ki se je zdela že kar prirojena. Prepričan sem bil, da ima psihoanaliza odgovor za mojo osebno nesrečnost. Psihoanaliza se od psihiatrije razlikuje, ker se ne vmešava, ker ne *posega*, ampak si prizadeva razumeti. Analitik ne dela drugega, kot da sedi in te posluša, vsak dan po petdeset minut, pet dni v tednu, in tako mesece in leta, dokler tvoji lastni spomini v paru z analitikovo umetnostjo umevanja in tolmačenja ne obrodijo izgubljenih fragmentov, manjkajočih koscev sestavljanke, ki je tvoja osebnost. Popolna povrnitev spomina je enaka popolnemu ozdravljenju. Če razpletem preteklost, bo to, tako sem si mislil, samo po sebi pripeljalo do spremembe v sedanosti. Prepričan sem bil, da ne potrebujem drugega kot tisti »aha!«, ki ga spremlja uvid. Spretnost, ki bi se je moral naučiti, bi bila torej spretnost umevanja. Verjel sem, da se lahko do te spretnosti dokopljem predvsem skozi proces »razučevanja«; namreč vsega, česar sem se naučil, da sem se lahko ogibal lastnih čustev, da sem zatajeval svoje notranje življenje, se izmikal osebnim konfliktom, vsega tega se je mogoče znebiti. Naj parafraziram Kafko: prepričan sem bil, da je psihoanaliza cepin, ki lahko osvobodi oceane, zmrznjene v notranosti.

* * *

Torontski veter, ki tako reže skozi kosti, je žvižgal tam zunaj, kjer se je grozeče vzdigovalo velemesto. Pa kaj za to? Tu sem bil, da se razučim, da se osvobodim, da se okopam v toploti pretanjenega razumevanja, blage bistrumnosti doktorja Bergmana. Odpreti se mi je imel povsem nov svet; prežemala me je ena sama hvaležnost.

Tako hvaležen sem bil, da sem vse to doktorju Bergmanu tudi povedal. Na dolgo in široko. Navduševal sem se. Kri-lil sem z rokami. Ko sem končal, je bil videti kar nekam prepadel, a ko se je vzdignil s svojega sedišča in mi s tem nakazal, da je spoznavnega pogovora konec, ni niti črhnul. Kako sem si takrat zaželel, da bi prosto asociiranje delovalo v obeh smereh! Bil sem razočaran, ker nisem prav nič zvedel o tem, kaj meni doktor Bergman o mojih mislih. Se mu moji pogledi zdijo naivni, laskavi, romantični ali kratko malo napačni? Je njegovo trdno psihiatrično prepričanje, da se na psihiatrijo spoznam kot zajec na boben? Kaj bo o meni povedal kolegom? Kadar se kdo pride menit za službo, se ponavadi ne počuti, kakor da je razgalil svojo dušo. Službo pač dobiš ali pa je ne dobiš. Tukaj pa se je dr. Bergman odločitev glede tega, ali si zaslužim postati analitik, očitno namenil sprejeti na temelju intuitivne presoje mojega značaja in mojega življenja nasploh, kakršno že je.

* * *

Ti spoznavni pogovori so mi bili kot španska vas. Pravzaprav je mrak skrivnosti ovijal celoten proces prijavljanja na psihoanalitični inštitut. Preden si se smel uradno prijaviti,

si moral biti že nekaj časa v analizi, namreč v tako imenovani »terapevtski« analizi, ne v »učni«. Ta terapevtska analiza je bila namenjena človeku, ne pa odzivu na prijavo. Domnevno je bila potrebna zato, da je prosilec z njo pokazal, da ima sam prav toliko hib – da ne govorimo o resnejših boleznih – kot kdorkoli drug. O psihoanalizi sem vedel dovolj, da sem vedel, da bodo človeka, ki se ima za nenevrotičnega, imeli za bodisi psihotičnega bodisi izgubljenega v nepopravljivem tajeju, vsekakor pa za slabega kandidata za pouk v analizi.

Bodoči kandidat, ki je skoraj brez izjeme psihiater, se pravi, zdravnik, ki je že opravil staž iz psihiatrije, se potem vpiše. Osebno analizo in umetelno napisano prošnjo za sprejem (od tebe pričakujejo, da boš napisal prvo anamnezo – namreč svojo) dopolnjujejo pogovori s tremi višjimi analitiki-inštruktorji. V času te, da tako rečem, »poskusne analize« v prvem letu boš, če si sprejet, prejel pismo, v katerem bo pisalo, da se odločitev o tvojem sprejemu prelega za leto dni. V pismu ti priporočajo, da greš v osebno analizo, ki naj jo opravi analitik-inštruktor, pooblaščen za usposabljanje kandidatov. Če tvoj analitik konec leta sporoči, da si primeren material za bodočega analitika, boš sprejet. (Kako naj človek glede na te okoliščine svobodno asociira, ni bilo nikoli pojasnjeno, a zagotovo bo na vse, kar bi bil kdo zmožen ali voljan razkriti, vplivala želja, da bi bil sprejemljiv.)

Dolga leta sem potreboval, da sem pridobil vsaj to informacijo o postopku sprejemanja, ki sem jo zdaj pojasnil v le nekaj vrsticah.

Ko sem prejel pismo, češ da je sklep v zvezi z mojim sprejetjem preložen, sem bil prav res prepričan, da me zavračajo.